

SEVGİNİN YÜKSEK ŞİİR DİLİYLE İFADESİ: MEVLÂNÂ VE "VARLIĞIN BAĞI" OLARAK SEVGİ

Duygu DİNÇER

"Kendine has bir dokusu ve yoğunluğu" olan şiir (Eagleton, 2011, s. 259), insan imgelemenin sınırlarını genişleterek sırlı bir içsel yolculuğun teşekkülüne imkân tanır. Şairi ve okuru benliklerinin efsunlu ve müphem sokaklarında, ışısız kavşaklarında, kırık dökük kaldırımlarında ya da özlenen vahalarında, arı duru pınarlarında gezdirir. İnsanı kimi zaman bilinçaltındaki açmaya cesaret edemediği posta kutularını açmaya, saklı tuttuğu mektupları okumaya ya da derinlerindeki karanlıklarla savaşmaya sevk eder; kimi zaman da dehşet içinde kendinden kaçmaya ve benliğinin kuytu sokaklarında kaybolmaya sürükler. Metaforik ve alegorik bir dille kaleme alınmış bir ya da iki dize, kişinin benliğinde kimi zaman sayfalarca uzayıp giden bir düzyazıdan daha fazla iz bırakır. Kişinin üzerinde bıraktığı bu tesir, muhtemeldir ki şiirin, hikmet ve ahlak alanıyla kaynaşık oluşuyla alakalıdır. Zira her ne kadar sanatsal bir yaratı olsa da şiir, ahlaktan bağımsız değildir; bilakis onunla iç içedir. Çünkü ahlak kavramı "insan davranış ve deneyiminin niteleyici ve değer biçici" yönünü temsil etmektedir (Eagleton, 2011, s.45). "Şiirleri ahlâki açıklamalar hâline getiren şey [de] [onların] (...) insani değerler, anlamlar ve amaçlarla ilgilenme(sidir)" (Eagleton, 2011,

s.46). Okumakta olduğunuz yazı; şiirin, kişiye ahlak ve hikmet alanından hitap eden bu yönüyle ilgilidir; Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin rubailerinden üç alıntı yaparak aşk ve iman tecrübesi içinden yükselen dizelerin, kişiyi sevmeye edimini deruni bir şekilde gerçekleştirmeye nasıl davet ettiğini incelemektedir.

Ahlak alanının, değerler alanının en temel öğelerinden biri olan sevgi, içimizdeki beşeri ve ilahi semanın bir tezahürüdür. Mevlânâ'dan alıntılanan aşağıdaki dizeler, sevginin varoluşla bağlaşıklığını temsil etmesi bakımından dikkate değerdir:

Çüdanistem ki aşk peyvestimenest,
Van zülfihezarı şah derdesti menest,
Her çend ki di mesti kadeh mibudem,
İmrüzçünanem ki kadeh mesti menest
(Rûmî, 2017, s.54).

"Anladım ki sevgi, benim varlığımın bağıdır. O bin telli saç benim elimdedir. Ben ber ne kadar kadebten mest olmuşsam da bugün kadeb benden sarboştur" (Rûmî, 2017, s.54) diyen Mevlânâ, bu dizeleriyle sevginin "kişiyi tek başınlık" (Yalom, 2001, s.570), varoluşsal boşluk ve yalnızlık hissinden arındıran ve diğer insanlarla ya da ilahi bir varlıkla diyalog kurmaya yönelten

“kozmetik gücüne” (Buber, 2003, s.57) vurgu yapmaktadır. Bu gönderme aynı zamanda Antonie de Saint-Exupéry’nin, Martin Buber’in ve Gabriel Marcel’in insana bakışıyla benzerlikler taşımaktadır. Örneğin Saint-Exupéry’ye göre insanın özü bağlardır (Saint-Exupéry, 1983, s.192). Buber’e göre “insan, ayrı bir varlık olarak varolmaz”, “arada” bir varlıktır (akt. Yalom, 2001, s.574). Marcel’e göre kişinin varoluşu kendi merkezli olamaz (akt. Bayraktar, 2014, s.48); çünkü o, bir bağlanma yönelimi ve birlikte-varolma tecrübesi içinde vardır. Bu bağlanma ve birlikte varolma tecrübesi ise Mevlânâ’nın aşağıdaki dizelerinde belirtildiği üzere, kişinin kendisini garazsız, ivazsız, aracı ve içten bir şekilde bir diğer insana ya da ilahi varlığa açmasıyla mümkün olmaktadır:

Hâhi ki türakeşşevdestüidust,
Der revbederunimagz-ü berhizzipust;
Zâtist ki kerd u hucübütübertust,
U garkaihud her dü cihan garka derust
(Rûmî, 2017, s.55).

“Sevgilinin varlığı sana açılın istiyorsan iç yüze geç, dış yüzeyde durma... O öyle bir zattır ki onu senden yine senin örtülerin kapamıştır. Halbuki kendisi kendi varlığına batmış ve her iki âlem de onda boğulmuştur” (Rûmî, 2017, s.55) diyen Mevlânâ, oluş ve kendini açma arasındaki ilişkiye aşk ve iman edimi içinden gönderme yapmaktadır. Alıntılanan dizelerden anlaşılacağı üzere sevgi, “dıştan haberdar olmak suretiyle” yaşandığında “oluş”ta tam manasıyla zuhura

gelmiş olmaz; zira “oluşa ilişkin bir değer tam olarak farkına varılması o oluşun içinde olmakla alakalıdır” (Gürsoy, 2013, s.228). Sevginin oluşun içinde idraki ise ancak, Safiye Erol’un *Dineyri Papazı* adlı romanında kaleme aldığı Ketaki Çiçeği’ninki gibi bir varoluşsal tecrübeyle mümkün olmaktadır: Ketaki, Hindistan’da yetişen ve ilahi aşkı deneyimlediği rivayet edilen bir aşk çiçeğidir. Rivayete göre Brahma, bir gün ilahlarla bir bahse tutuşur ve aşkın nihayetine erebileceği iddiasında bulunur. Bu iddia üzerine ebedi aşk yolculuğuna doğru yol alır. Uzunca bir yol kat ettikten sonra takatsiz kalır. Daha fazla ilerleyemeyeceğini anlar ve geri dönme kararı alır. Dönüş yolunda Ketaki Çiçeği ile karşılaşır. Ketaki’nin aşk yolculuğunu son menziline kadar tamamladığını öğrenir. Bunun üzerine iddiayı kaybetmemek için onun yardımına başvurur. Ketaki’den, kendisinin de aşk yolculuğunu tamamladığına dair şahitlik etmesini ister. Ketaki her ne kadar yalancı şahitlik etmek istemese de Brahma’yı kıramaz ve teklifini kabul etmek durumunda kalır. Kalan yolu birlikte dönerler. İlah, yolculukları sırasında aşk ateşinin içinden geçtiği, yanıp kavrulduğu halde Ketaki’nin nasıl olup da şuurunu ve benliğini kaybetmeden dönebildiğini anlamaya çalışır. Ketaki, Şiva’nın varlığında deneyimlediği aşk edimi içinden ona vücutsuz vücuda ermenin, “yok-varolma”nın (Gürsoy, 2005, s.97) sırlarını anlatır. Ancak Brahma tüm varlığıyla içinden kavrayarak, Ketaki gibi tüm örtülerini

kaldırarak ve varlığının her zerresiyle parçalanarak aşkı tatmadığından yalnızca dışarıdan ve yüzeysel bir malumat sahibi olmakla sınırlı kalır. Diğer ilahların karşısına çıktıklarında da yalanları anlaşılır ve Brahma büyük bir ceza-ya çarptırılır (Erol, 2014, s.16-20). Bu hikâye hem Mevlana'nın yukarıda alıntılanan dizelerini örneklendirmesi hem de sevgiyi kendi varlığında tecrübe etmeyen bir kimsenin onu tam manasıyla idrak edemeyeceğini ifade etmesi bakımından dikkate değerdir. Böyle bir aşk ve yok-varolma deneyiminin yankısı, Mevlânâ'nın aşağıda yer alan dizelerinde de duyulmaktadır:

Ni men menem-ü nitütüinitü meni,
Hem men menem-ü hem tütü hem tü meni.
Men bat ü çunanem ey nigârihutenî,
Kendergalatam ki men tü em ya tü meni
(Rûmî, 2017, s.101)

"Ne ben benim, ne sen sensin, ne sen "ben"sin. Hem ben benim, hem sen sensin, hem sen "ben"sin. Ben seninle o baldeyim ki -ey güzel sevgilim!..- ben sen miyim, yoksa sen ben misin bir türlü kestiremiyorum" (Rûmî, 2017, s.101) diyen Mevlânâ, bu dizeleri ile bir bakıma ben-sen diyaloguna ve bu diyalogun birlik düşüncesindeki yerine gönderme yapmaktadır. Yapılan alıntının arkasındaki mana derinliğini daha derinden duyumsamak için Gürsoy'un bu dizelere ilişkin yorumuna başvurmakta fayda vardır:

"Her ne kadar benimle beraber isen de sen kendinde oldukça, kendinde bulduğucha ben-den uzaklardasın.'

Benlikten kurtulmadıkça, ben senin yanında bile olsam, senden çok uzağım. Bil ki senden bana kadar çok uzaklık vardır. Sen kendin olunca; Benim gönlümde bir olmadıkça bana ulaşamazsın. Aşk yolunda, sen, ya sen olarak kalırsın yahut da ben."

Gerek *Mesnevî*'de, gerekse *Divan-ı Kebir*'de sık görülen bu ve buna benzer ifadeler, gerçek yani ilahî bir mahiyette paydaş kılınarak yaşanan bir aşkın veya aynı mahiyetten kaynaklanan bir dostluğun, 'sen' ve 'ben'in birliğine nasıl ulaşılması gerektiğini göstermekte; ve bu birliğin asıl gerçekleşmesi hâlinin ise Tanrı'da buluşulmasından başka bir şey olmadığını ortaya koymaktadır" (Gürsoy, 2006, s.96-97).

Gerek Mevlana'nın dizelerinden gerekse Gürsoy'un yorumundan anlaşılacağı üzere birlik bilinci, sahih bir ben-sen diyalogunun özüdür. "Saf ilişki içinde olmak, (...) her şeyi SEN'de görmektir. (...) Tanrı'dan başka bir şey olmadığını, fakat her şeyin onda olduğunu kavramak(tır)" (Buber, 2003, s.104). Böyle bir bilinç, "bir bilmek, bir görmek, bir sevmek" (Gürsoy, 2013, s. XV) ilkesini ve "görüntüler'in ardındaki 'Öz'ü, 'çokluk'un ardındaki 'Bir'i ve 'başka' aracılığıyla 'Aynı'yı" kavrayabilmeyi temel almaktadır (Gürsoy, 2013, s. 44). Ancak bu elbette; kendi varlığını ve benliğini

bir diğer insanda kaybetmek, “kendi olmaktan çıkmak ve ötekiyle buluşmak için kendi varlık alanını terk etmek anlamı” (Gürsoy, 2007, s.140) taşımamaktadır. Çünkü Yalom tarafından da belirtildiği gibi, sevgi, ayrılıkları yok etmez (2001, s.583); bunun yerine aynı ve başkayı müşterek bir varoluş zemininde buluşturup birbirine ve kendine kazandırır.

Yapılan alıntılardan ve tahlillerden de anlaşılacağı üzere Mevlânâ, kaleme aldığı dizelerle insanları egoizmanın kişiyi kendi benine hapseden doğasından sıyrılmaya, yekdiğeri ile içten ve sahih bir bağlanma ilişkisi kurmaya ve kesrette vahdetle buluşmaya çağırılmaktadır. Ayrıca insana “kimi severse sevsin gerçekte Tanrı’yı sevdiğini” hatırlatmaktadır (Türker, 2017, s.120)

Kaynakça

Bayraktar, F. (2014). *Bağlanma bürriyeti: Bir Gabriel Marcel okuması*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Buber, M. (2003). *Ben ve sen* (Çev. İ. Palsay). Ankara: Kitabiyat Yayınları.

Eagleton, T. (2011). *Şiir nasıl okunur?* (Çev. K. Genç). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Erol, S. (2014). *Dineyri papazı*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

Gürsoy, K. (2013). *Birleyerek oluşmak: Felsefe ve tasavvuf üzerine konuşmalar* (Haz. F. Bayraktar

ve L. Bayraktar). Ankara: Aktif Düşünce Yayınları.

Gürsoy, K. (2007). *Bir evrensel projemiz var mı?* (Haz. M. Tuncel). İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Gürsoy, K. (2006). *Bir felsefe geleneğimiz var mı?* İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Gürsoy, K. (2005). *Yok-varolmak. İçinde Dost kâpısı* (Ed. İ. Binark). İstanbul: Cenân E. K. S. Vakfı Neşriyatı.

Rûmî, M. C. (2017). *Rubailer*. (Çev. H. A. Yücel). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Saint- Exupéry, A. (1983). *Bütün eserleri – 1* (Çev. B. Onaran). İstanbul: Yazko Yayınları.

Türker, H. (2017). *Sevginin varlık yapısı*. İstanbul: Endülüs Yayınları.

Yalom, I. (2001). *Varoluşçu psikoterapi* (Çev. Z. İyidoğan Babayigit). İstanbul: Kabalcı Yayınları.